

Proroci, apoštolové, misionáři versus kupec Sámo

Slavomil Vencel

„Můj otec byl Aramejec bloudící bez domova, sestoupil do Egypta a s hrstkou lidí tam pobýval jako host. Tam se stal velikým, zdatným a početným národem.“

Deuteronomium 26, 5¹

Díky písemné zprávě archeologové vědí, že franský kupec Sámo (mezi Slovany působil v období 623–658; cf. *Lutovský – Profantová 1995; Charvát 2002; Klápště 2002; Profantová 2011*) přivážel Slovanům zboží, ale zřejmě pašoval i ideje, které pak společně využili se zaznamenaným dějinným následkem. Pouze šťastnou náhodou uchovaná úřední korespondence mezi knížetem Rastislavem, Římem a Byzancí z roku 862 dokládá, že ke Slovanům našich zemí přinášeli křesťanství misionáři z Itálie a Bavorska již před misí sv. Konstantina Filosofova (826/827 Soluň – 869 Řím) a Metoděje (813/815 Soluň – 885 na Moravě; cf. *Kouřil ed. 2014*): protože však první misionáři nejméně od sklonku 8. století přicházeli neorganizovaně a jejich aktivity nezanechaly časově přesně zařaditelné hmotné koreláty nebo písemné zprávy, zůstávají bezejmennými a nedoložitelnými, neboť putovali nejspíš jen s poutnickou holí a koženým pytlek přes rameno, v němž snad nesli i liturgické texty; nenáleželi-li však k síti fixních kamených institucí, schopných uchovávat písemnými prameny jejich činy a události pro budoucnost, pak z hlediska dnešní forenzní vědy neexistují a také pohan Sámo zůstává hlavně kupcem.

Všichni si ovšem uvědomujeme, že prameny archeologie, etnologie, historie i dalších disciplín dokumentují někdejší realitu neúplně, nerovnoměrně až asymetricky nebo mimoběžně, takže nezřídka nekompatibilně: každý soubor pramenů zmíněných disciplín činí některé aspekty reality nebo výjimečné události nápadnějšími, jiné stránky každodennosti zaznamenává naopak kuse a náhodně, další však jako dobově samozřejmé nebo z hlediska účelu písemnosti nedůležité zcela pomíjí, případně i účelově potlačuje, takže prameny vcelku produkují zpravidla nesourodá až rozporná svědectví o týchž nebo odlišných aspektech minulosti. Konfrontace dat jednotlivých věd (resp. dílčích soudů, zkrácených perspektivou pohledů z různých úhlů a podrobených specifickým typům postdepoziciční selekce) pak vyvolávají celkové dojmy podobné obrazům křivých zrcadel v bludištích nebo sumarizacím pomíjivých (rychle se měnících) momentálních poznatků, mozaikovitě skládaných z dílčích, částečných, a proto nespojitých až rozporných výpovědí.

Např. etnologie se těší výhodám, které přináší úplnost pozorování dynamiky živých kultur, nicméně bezděčně upřednostňuje některé z nejnápadnějších a nejpřitažlivějších aspektů a struktur lidského chování a vědomí (příbuzenské vztahy, mýty, náboženství, motivy, přípravy a průběh zvyků, obřadů a slavností, tance, zpěv a hudbu, intenzivní zrakové i sluchové vjemy, dále nápadné, ale pomíjivé prvky hmotné kultury jako malování těla, ozdoby z perí apod.). Pro archeologii představuje etnologie – zabývající se rovněž lokálně značně diferencovanými, relativně strukturálně jednoduššími předprůmyslovými společnostmi – nejbližší obor, poskytující přebohatý rejstřík inspirativních možností pro nalézání potenciálních alternativ a zdrojů pro falsifikaci/prověřování interpretačních pokusů, budovaných na neúplných zbytcích po hmotných reáliích, pro hledání přehlížených aspektů a nenápadných detailů v hmotných pozůstatcích. (Pro etnologii samotnou však právě tyto oblasti nenáleží k centrálním problémům, takže jejich dokumentace bývá právem – ale k žalosti archeologie – jako kulturně méně důležitá nezřídka odbyvána až opomíjena.) Živé kultury přinášejí možnost podstatně úplnějšího poznání chování lidí, jejich motivací, uchovávají následnost a dynamiku dějů, čímž zpřístupňují souvislosti. Absence přesnější chronologie etnologických dat patří naproti tomu ke slabinám pramenů toho oboru, naopak

¹ Motto, obsahující tradovaný popis vzniku jednoho národa a kultury, vykazuje i logickým zkratem mezi větami svou jednostrannost. Jednotlivé disciplíny od antropologie, pravěké archeologie, bibliologie po historii se s problémem vypořádávají každá po svém, aniž by ovšem byly schopny biblický výrok společně popřít, natož prokázat.

ovšem planetární rozšíření, resp. rozptyl etnologických dat přináší argumenty pro existenci nezpochybnitelných případů nezávislého paralelního vzniku blízce příbuzných až shodných jevů, tj. jejich konvergence.

Naproti tomu archeologie vznikla z potřeby přístupu k poznání neliterárních mrtvých kultur, což obor učinilo statickým, němým, hluchým, barvoslepým, amputovaným vzhledem k většině nemateriálních jevů – sumárně obor v mnoha ohledech těžce invalidní a postižený nevykořenitelnými sklony jednak upínat pozornost především na nápadné a hmotné, navíc i proti rozpadu a reutilizaci zvláště odolné artefakty a situace, jednak se stejně neodolatelnou tendencí interpretovat dochovaná torza minulosti jako celky a ignorovat vše, co se hmotně a kvantitativně dost výrazně nedochovalo. Pod tlakem svých většinou silně postdepozicičně redukovaných pramenů proto archeologie operuje především s produkcí těch výrobců, jejichž činnost zanechává nápadný, objemný a rozpadu i reutilizaci odolný odpad (tedy vnímá spíše např. hrnčíře nebo kovolice a kováře než sběrače, rybáře, pastevce nebo košíkáře, výrobce kožených nebo dřevěných potřeb apod.), takže „přirozeně“ věnuje nepoměrně více pozornosti častěji dochovaným jevům hmotného světa, tedy artefaktům než stopám po chování lidí, přičemž z výše uvedených důvodů chronicky selhává při hledání a chápání souvislostí, počátků, motivací a příčin dějů dlouhého trvání, natož u jednorázových událostí. Archeologické prameny sice nelžou, ale velmi úspěšně zamlčují, a jejich interpretaci trvale ohrožuje materiální ekvivalita naprosto odlišných nebo jen vzdáleně příbuzných dějů i možnost konvergentního vzniku podobných pozůstatků. Archeologický obraz proto zůstává jen bezbarvým a částečným stínem zkoumané minulosti, pokřivený nejen postdepoziciční redukcí (tzv. archeologizací živé kultury), ale i naší vlastní kulturně specifickou racionalizací, ignorací stop nemateriálního; navíc jsme současnou výchovou vedeni k nepochopení role posvátného (např. Vencel 2007, 35).

Historie závisí primárně na existenci písma v prostředí stratifikovaných společností a písmo zpočátku sloužilo hlavně administrativním a fiskálním potřebám vládnoucích vrstev, takže písemné prameny preferují hlediska mocných, sekundárně odvisí i na inteligenci, integritě, původu, výchově, vzdělání a dalších vlastnostech autorů zápisů, na jejich schopnostech vidět nebo zamlčovat, svědčit i kriticky interpretovat, a terciárně na vůli, resp. pozdějších okolnostech prameny uchovat nebo skartovat, na nešťastných náhodách, povodních, požárech, na škodách vzniklých válkami, vpády, diskontinuitou obyvatelstva atd. Nejstarší písemné zprávy tak obsahově představují ekvivalenty střeptů a fragmentů archeologických pramenů. Historie nicméně uchopuje odraz dynamiky v událostech, doložených v časovém sledu (což je archeologii odepřeno, opírá-li se o dnes nejlepší dostupná – tzv. exaktní – intervalová data příliš hrubého zrna na úrovni datování „od Husáka do Husa“).

Antropologie, biblistika a všechny další příbuzné obory mají rovněž svá specifická silná a slabá místa, jakkoli zorná pole všech disciplin se postupně a také až nečekaně rozšiřují, což se v současnosti ještě nápadněji projevuje v oblasti věd přírodních.

Archeologie jakožto relativně nedávno ze sběratelství vyrostlý obor rovněž zvětšuje rozsah a hlavně hloubku svých zájmů od počátečního sledování morfologické variability typů hmotných pozůstatků z chronologického a prostorového hlediska (surovin, artefaktů, výrobních technologií, estetických projevů atd.), kdy přednostně operovala s pojmy výroby a spotřeby, tedy uvažovala především ekonomicky. Archeologickou perspektivu v posledních desetiletích zásadně proměnily poznatky jednak letecké, resp. dálkové archeologie, podmořské výzkumy, přístupy nedestruktivního výzkumu (Kuna a kol. 2004; Kuna ed. 2007), jednak poznání mikrodat, resp. mikrostruktur (např. Vencel 2007 s lit.). Aplikace analytických metod přírodních věd sebou vnesla do archeologie striktní požadavky forenzních přístupů.

Z úhlu svědeckví pozůstatků se archeologicky projevují např. prospektoři, obchodníci, mobilní řemeslní specialisté apod., takže se prostorově odlehlý výskyt cizorodých prvků v pramenech archeologie vysvětluje buď osobní mobilitou specialistů, případně osadníků, nebo úvahami o sousedské, resp. řetězové směně, o různě motivovaných darech, platbách, žoldu, loupežích, případně o nájezdech, válečných taženích atd.

V oblasti interpretace vede v současnosti intenzivně rozvíjená spolupráce humanitních věd s vědami přírodními k exponenciálnímu růstu analytických výsledků forenzních metod (jejichž namnoze ještě krátká praxe ovšem občas vede až k překotným změnám názorů, následkem sérií chvatných korekcí čerstvých dílčích poznatků, vyplývajících z podřízení bádání strategii grantového systému), které však nelze uplatnit v materiálně nedoložených oblastech lidského chování. Úzká specializace se v analytické fázi bádání jeví jako naprosto nezbytná, ovšem v syntetické, interpretační fázi přichází úspěch v míře, v jaké jsou specialisté schopni kompetentně přesáhnout hranice vlastní specializace.

Své přesvědčení, že nám archeologům nezbývá než interpretační možnosti dále hledat i v rámci humanitních věd, opírám o vlastní pokus využít svědeckví textů Starého zákona (Bible 1979) pro stře-doevropský pravěk (výrok V. Podborského /2006, 224 a 75 sq./, že monoteistické židovské náboženství

nelze zahrnout do sféry evropského pravěku, neodporuje faktu, že Mojžíšovy knihy zároveň představují bohatý zdroj informací o polyteistických formách náboženství četných tamních původních populací). Jakkoli jde o texty odlehle nejen prostorově, ale i původem z prostředí přímých kontaktů se starověkými civilizacemi, lze takový pokus zdůvodňovat jen obecným pozorováním, že z pokročilejších prostředí pronikají do okolí nejen artefakty, kopírují se technologické a vojenské novinky, ale bezděčně se šíří (jako pyly na hmyzu) a prosakují také prvky chování, myšlení, kultu, módy, konzumu aj. Věrohodnou oporu pro využití starozákonních textů pro interpretace náleзовých konfigurací středoevropského pravěku vidím ve faktu, že (1) se jejich aplikací podařilo vytvořit hypotézu, tedy nikoli poukázat na ojedinělou, a proto možná jen náhodnou shodu, ale nalézt systémové vysvětlení pro dosud ekonomickými přístupy neúspěšně interpretované jednotlivé vlastnosti a rysy třídy pravěkých objektů s obsahem postiženým extrémně vysokým žářem. Konkrétně v případě žlabovitých zahloubení z mladší a pozdní doby bronzové z jihozápadních Čech a Bavorska tomu nasvědčuje a. jednotná astronomická orientace žlabů, naznačující jejich vztah k nadpozemským jevům; b. jejich řazení do linií odpovídá periodicitě kultovního chování; c. variabilitu obsahu objektů vysvětluje příkaz Mojžíšových knih, že každý má obětovat z toho, co produkuje; d. výskyt neopracovaných a zčásti ohněm zasažených kamenů v objektech lze vysvětlit ztotožněním s pozůstatky oltářů zápalných obětí, neboť kameny nesměly být podle příkazu Hospodina znesvěceny dlátem; e. absence vypálení stěn žlabů dokazuje, že byly hloubeny pro uložení pozůstatků po zápalných obětech, f. nálezy serií jam s pozůstatky zápalných obětí včetně obětních oltářů ve střední Evropě dokládají archeologicky existenci kategorie ekvivalentů biblických posvátných míst, totiž obětíšť na vyvýšených polohách (cf. *Vencl 2016a*); a také v úsudku (2), že se ideje, normy i technologické poznatky (nejen kultivary) např. z Předního východu do střední Evropy šířily prostřednictvím příchozích cizinců, které archeologie nálepkuje jednostranně jako obchodníky, prospektory, kovolítce apod., protože misionáři, apoštolové, proroci, poutníci, bezdomovci, eremité, uprchlíci nebo osadníci, podnikaví mladší synové, zajatci, dobrodruzi, vyzvědači a všichni ostatní – dílem bezděční, dílem vědomí – ideoví opylovači, resp. přenašeči nehmotných idejí, norem a kultů, mýtů, představ o vesmíru atd. forenzně neexistují, pokud sebou spolu s hodnotami s nehmotnými následky (třeba schopností léčit) nenesou i některou z funkcí užitkových s nápadnými hmotnými následky (schopností zavádět technologické novinky, vyrábět, obchodovat, případně přinést pytel se setbou a přivést chovná zvířata spolu s generačními zkušenostmi a vědomostmi o její kultivaci a využití).

Pojmy jako „kupec“ nebo „prospektor“ představují tedy jen *jednorozměrné nálepky*, nereflektující informace o charismatu nositele, o jeho intelektu, kognitivních a symbolických, normotvorných, rétorických, taktických, strategických, organizačních aj. schopnostech, o jeho charakteru, vůli, síle, odolnosti, taktu, důslednosti, ovšem spolu se štěstím příchozího jedince na řadu neovlivnitelných okolností od klimatu po okamžik, kdy v domácím společenství vyvstane palčivá potřeba řešení určité situace, resp. problému, jenž je příchozí schopen na základě vědomostí odjinud úspěšně vyřešit: zjevná užitečnost jeho rad a jednání pak násobí důvěru a naději, které „kupce“ mohou učinit hlavou kmenového svazu: Sámó bezpochyby imponoval nejen osobní statečností a velitelskými schopnostmi (a vojenskou silou svého profesionálního doprovodu), organizací odporu proti Avarům i Frankům, ale se značnou pravděpodobností i nadhledem a vědomostmi (např. znalostí tóry, byl-li tento pohan, příchozí z pokřtěné země, Židem), které mu umožnily vládnout po více než tři desetiletí.

Lidské osobnosti lze obrazně přirovnat ke mnohostěnu; jen ty méně podařené bývají ploché, kdežto ty kvalitnější s odstupem vzdáleně směřují k briliantu géniů: většinu lidí („známých“) kolem sebe používáme jen funkčně, tedy jednostranně, leskne se nám na nich jen jedna, po čase nejvýš dvě tři plošky jejich existence. Jak důkladně tedy známe své známé?

Confiteor: Neznámá, ale nemalá část archeologických pramenů zůstane nejspíš nepochopitelná (resp. mylně interpretovaná) a část z nich zůstává zatím nepochopená pro ignorování informací o oblastech, činnostech a chování, které hmotné pozůstatky neprodukují, ale jsou do jisté míry dohledatelné prostřednictvím residuů, resp. ekvivalentů v různých mimoarcheologických pramenech. Moje vlastní interpretační pokusy, až k nesrozumitelnosti izolované odstupy v času i tematickou různorodostí, spočívaly dílem na reáliích (neolitické broušené nástroje /*Vencl 1960*/ jsem funkčně interpretoval pomocí srovnání stop opotřebení neolitických ostří s tesařským nářadím svého otce, interpretace pravěkého vojenství je naražena na kopyto svědectví především antických autorů /*Vencl 1984a,b*/, identifikace zápalných obětí závisí na srovnání jednotlivých vlastností archeologických pozůstatků s výroky Pentateuchu /*Vencl 2016a*/), dílem se opíraly o myšlenkové pokusy (přetržitý výskyt hmotných dokladů předmětů každodenní potřeby jsem demonstroval na příkladu hřebene /*Vencl 1981 a 1983*/, existenci tříd organických složek pravěkého inventáře jsem odvozoval z početných residuů jejich pojmenování v jazyce a z tak vzácných hmotných informací/nálezů, že se obecně považují za pouhé kuriozity: cf. např. nekeramické nádoby: *Vencl 1979 a 1994*, oděv a obuv:

Vencl 2012/, problém interpretace půdorysů obydlí */Vencl 1968 a 1971/* nebo dokladů cerkví */Vencl 2004/* na proměnlivosti podob téhož pozůstatku v závislosti na hloubce jeho stavebního zásahu do podloží, sekundárně na míře intenzity postdepozitních procesů zachování a terciárně na kvalitě archeologického výzkumu; konečně pokus o interpretaci antropofagie */Vencl 2016b/* demonstruje interpretační meze pro variabilitu archeologických pramenů samotných, pro diskrepance mezi prameny archeologickými, etnografickými i historickými, i pro limity forenzních analýz). Moje interpretační pokusy obecně provází snaha o poznávání souvislostí, respekt k vypovídacím schopnostem vzácných informací/nálezů a úsilí o transkulturní přístup, tedy o sledování dějů dlouhého trvání napříč kulturami, regiony a obdobími. Zkrátka: snažil jsem se upozornit na některé ze stop po unikající většině hmotné kultury a na nehmotné jevy a děje s tím související.

Všechny interpretační přístupy v oblasti humanitních věd ovšem spojuje a zároveň zpochybňuje fakt, že leží mimo hlavní proud současné forenzní vědy, nepřinášejí totiž jistotu, ale pouze v budoucnosti testovatelnou míru pravděpodobnosti.²

LITERATURA

- Bible 1979*: Písmo svaté Starého i Nového zákona. Ekumenický překlad. Praha.
- Charvát, P. 2002*: Franský kupec Sámó a sasánovský zábor Arábie, *Archeologické rozhledy* 54, 903–907.
- Klápště, J. 2002*: V kruhu hypotéz, či v zajetí pochyb, *Archeologické rozhledy* 54, 907–909.
- Kouřil, P. ed. 2014*: Cyrilometodějská misie a Evropa. Brno.
- Kuna, M. a kol. 2004*: Nedestruktivní archeologie. Praha.
- Kuna, M. ed. 2007*: Archeologie pravěkých Čech 1. Pravěký svět a jeho poznání. Praha.
- Lutovský, M. – Profantová, N. 1995*: Sámova říše. Praha.
- Podborský, V. 2006*: Náboženství pravěkých Evropanů. Brno.
- Profantová, N. 2011*: Sámova říše, *Historická revue* 22, č. 8, 6–10.
- Vencl, S. 1960*: Kamenné nástroje prvních zemědělců ve střední Evropě, *Sborník Národního muzea v Praze, řada A-Historie* 14, 1–91.
- Vencl, S. 1968*: K otázce interpretace pravěkých staveb, *Archeologické rozhledy* 20, 490–510.
- Vencl, S. 1971*: Some remarks on the study of prehistoric structures, *American Antiquity* 36, 451–455.
- Vencl, S. 1979*: Nádoby z látek živočišného původu, *Archeologické rozhledy* 31, 530–570.
- Vencl, S. 1981*: Hřeben, *Praehistorica* 8, 243–248.
- Vencl, S. 1983*: Der Kamm. Ein Beispiel für die Instabilität einer archäologische Aussage bei einem kontinuierlich bestehenden Phänomen, *Archäologisches Korrespondenzblatt* 13, 179–185.
- Vencl, S. 1984a*: War and Warfare in Archaeology, *Journal of Anthropological Archaeology* 3, 116–132.
- Vencl, S. 1984b*: Otázky vojenství v archeologii, *Archeologické studijní materiály* 14. Praha.
- Vencl, S. 1994*: Nádoby z organických hmot v archeologických nálezech, *Archeologické rozhledy* 46, 527–532.
- Vencl, S. 2004*: Dřevěná sakrální architektura a archeologie. Ecclesia lignea jako zvláštní případ archeologických pozůstatků snížené viditelnosti In: K počtě Vladimíru Podborskému. Brno, 517–524.
- Vencl, S. 2007*: Mírně skeptické poznámky na okraj možností a mezí archeologického poznání, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 20, 29–37.
- Vencl, S. 2012*: Ötzi: muž z tyrolského ledovce optikou archeologie nenalezaného, *Archeologie západních Čech* 4, 90–102.
- Vencl, S. 2016a*: Pravěké zápalné oběti: případ knovízských objektů z Prahy 9 – Běchovic, *Archeologie ve středních Čechách* 20, 277–305.
- Vencl, S. 2016b*: Antropofagie jako jedna z forem pravěkého násilí, *Archeologie ve středních Čechách* 20, 555–572.

² Tento nedokončený esej vyvolala jedna z pozdních vzpomínek na teologa a uměnovědce prof. dr. Josefa Cibulku (1886–1968), rodáka z Ústí nad Orlicí, kterého jsem od dětství znal jen z dálky jako duchovního a během studií jsem jej spíš náhodou slyšel párkrát mluvit a diskutovat v odborných kruzích. Na Právnické fakultě UK, kam bylo následkem jejího poúnorového vyprázdnění umístěno oddělení pravěké a slovanské archeologie Filosofické fakulty UK, jsem od podzimu 1954 takřka každodenně míjel dveře s dvouřádkovým nápisem *Seminář křesťanské archeologie Josef Cibulka*. Marně jsem po nich žádostivě pokukoval, ale nikdy se neotevřely, nikdo do nich nevcházel, ani z nich nevycházel. Nevšiml jsem si, ve kterém roce mého studia nápis ze dveří zmizel a já pak mohl už nerušeně pokračovat v excerpce Stalínových spisů, *Dějiny VKS(b)* a ruského překladu čínského protějšku Rudého práva (snad Ren-min-ri-bao?).

Prophets, apostles, missionaries versus the merchant Samo

Thanks to written accounts, archaeologists know that the Frankish merchant Samo (who was active among the Slavs from 623 to 658 AD) not only brought goods to the Slavs, but probably also smuggled ideas which they later jointly used with the recorded history-making result. The official correspondence between duke Rastislav, Rome and Byzantium which has survived just due to a lucky coincidence proves that missionaries from Italy and Bavaria brought Christianity to the Slavs in our territory even before the mission of St. Constantine the Philosopher (826/827 Thessaloniki – 869 Rome) and Methodius (813/815 Thessaloniki – 885 in Moravia). However, since the first missionaries, from the late 8th century onwards, arrived without proper organization and their activities did not leave behind any precisely classifiable material correlates or written records, they remain nameless and undocumented. Such missionaries perhaps travelled with just a pilgrim's staff and a leather sack over the shoulder, which might have contained liturgical texts; but if they did not belong to a network of stable stone institutions able to preserve their deeds and events for posterity through the means of written sources, they do not exist from the viewpoint of today's forensic science and the pagan Samo therefore remains predominantly a merchant.

However, we all realize that the sources of archaeology, ethnology, history and other disciplines only document the past reality incompletely, unevenly to asymmetrically or in a skew way, so often incompatibly: every set of sources of the aforementioned disciplines makes some aspects of reality or an extraordinary event more remarkable, but on the other hand, it records other aspects of everyday life just briefly and randomly, and other things, too common for the contemporaries or irrelevant for the purpose of the documents are completely omitted or intentionally suppressed, so sources as a whole usually produce heterogeneous or contradictory testimonies about the same or different aspects of the past. Confrontations of data from the individual sciences (or more precisely partial judgements distorted by the perspective of differing viewpoints, and subjected to specific types of post-depositional selection) then create general impressions similar to images in deformed mirrors in mazes or summaries of transient (i.e. swiftly changing) momentary findings, put together in the fashion of a mosaic from partial, incomplete and therefore unrelated or even contradictory testimonies.

For instance, ethnology enjoys the advantages connected with the completeness of its observation of the dynamics of living cultures, however, it inadvertently prefers some of the most striking and attractive structures of human behaviour and consciousness (family relations, myths, religions, motives, preparations for and the course of folk customs, rituals and celebrations, dances, singing and music, intense visual and audio sensations, as well as distinct but transient customs such as body painting, decorations made from feathers, etc.). Ethnology is the closest discipline to archaeology, for it focuses on locally differentiated and relatively structurally simpler preindustrial societies. It provides a rich repertoire of inspirational possibilities for finding potential alternatives and sources of falsification/verification of interpretation attempts, building on incomplete remains of material real items, for the identification of overlooked aspects and unremarkable details in the material record. (For ethnology itself, however, these areas do not represent central problems, so their documentation is rightfully – but unfortunately for archaeology – often downplayed or omitted as culturally less important). Living cultures bring us the possibility to obtain substantially more complex knowledge of people's behaviour and their motivation, they preserve the sequence and dynamics of actions, whereas they make associations accessible. On the contrary, the absence of a more precise chronology of ethnological data is one of the drawbacks of this scholarly discipline in the eyes of the archaeologist, but the global distribution or array of ethnological data brings arguments for the existence of unquestionable cases of independent parallel emergence of closely related or even identical phenomena, i.e. their convergence.

In contrast, archaeology arose due to the need to access the knowledge of non-literary dead cultures, which has made the discipline static, mute, deaf, colour-blind, and amputated with regard to the majority of non-material phenomena – summarily, the discipline is strongly handicapped and disabled in many respects, and inclined to focus on unusual and material artefacts and situations which are usually strongly resistant to decomposition and reuse. There is also the irresistible tendency to interpret the surviving remains of the past as wholes and ignore everything which has not survived materially or quantitatively sufficiently intact. That is why archaeology, under the pressure of its usually heavily post-depositionally reduced sources, especially deals with the output of such makers whose activities leave conspicuous, bulky waste which is resistant to decomposition and reuse (thus, it rather notices a potter, a founder or a blacksmith than a gatherer, a fisherman, a herder or a basket maker, a maker of leather or wooden utensils, etc.), so it 'naturally' pays much more attention to more frequently preserved phenomena of the material world – potsherds and artefacts are more important than human behaviour, whereas it fails, for the aforementioned reasons, while trying to identify and understand the connections, beginnings, motivations and causes for long-lasting phenomena, let alone one-time events. Although the archaeological record does not lie, it successfully conceals a lot, and its interpretation permanently endangers the material equifinality of absolutely different or distantly related actions and the possibility of convergent origin of similar remains. The archaeological picture therefore remains just a colourless and incomplete shadow of the investigated past which is distorted not only by post-depositional reduction (i.e. the archaeologization of a living culture) but also by our own culturally specific rationalization, ignorance of traces of the im-

material; in addition, our contemporary education makes us misunderstand the role of the sacred (e.g. Vencel 2007, 35).

History primarily depends on the existence of writing in the environment of stratified societies and writing originally mainly served the administrative and fiscal needs of the ruling classes, so written sources support the viewpoint of the powerful, and secondarily also depend on the intelligence, integrity, origin, education, and other qualities of the authors of the entries, on their ability to see or conceal, testify and critically interpret, and on the endeavour to preserve the sources which is also influenced by later circumstances – they might have been kept or discarded, damaged during unlucky incidents, floods, fires, wars, incursions, population discontinuity, etc. The contents of the earliest accounts therefore represent equivalents to potsherds and fragments from archaeological sources. However, history manages to seize the reflection of event dynamics documented in a chronological sequence (which archaeology cannot do, if it works with the best currently available – i.e. exact – interval data with too broad a span).

Anthropology, biblical studies and all other related disciplines also have their specific weak and strong points, despite the fact that the fields of vision of all these disciplines are gradually and unexpectedly expanding which is currently most obvious in the field of natural sciences.

Archaeology, as a relatively new field of science, which developed from collecting antiquities, is also expanding its range and especially the depth of its interests, from the initial observation of morphological variability in different types of material remains from the chronological and spatial viewpoint (raw materials, artefacts, manufacturing technologies, esthetic displays, etc.) when it preferably used terms associated with production and consumption, so its main focus was on economy. The archaeological perspective has been significantly transformed over the recent decades by the findings of aerial, or remote archaeology, underwater surveys, methods of non-destructive survey (Kuna et al. 2004, Kuna, ed., 2007), as well as the knowledge of microdata, or microstructures (e.g. Vencel 2007 with further literature). The application of analytical methods of natural sciences has resulted in the incorporation of strict requirements of forensic approaches into archaeology.

From the viewpoint of testimony of material remains, it is, for example, prospectors, merchants, itinerant craftsmen-specialists who are archaeologically visible, so the spatially remote presence of foreign elements in the archaeological record is either explained by the personal mobility of specialists or possibly settlers, or by speculations about neighbourly, or chain exchange, about gifts motivated by various reasons, payments, soldier's pay, thefts, or armed incursions, military campaigns, etc.

In the sphere of interpretation, further developing co-operation between humanities and natural sciences has led to an exponential growth in the analytic results of forensic methods (whose often all too short tradition sometimes leads to precipitous changes in opinions, as a result of series of impetuous corrections of fresh partial findings, stemming from the subjugation of scientific research to the strategies of the grant system), which, however, cannot be applied in materially undocumented spheres of human behaviour. A narrow specialization seems to be absolutely necessary in the analytical phase of research, however, in the synthetic, interpretation phase, success is guaranteed depending on the degree to which a specialist is ready qualified to cross the frontiers of his own field.

My belief that archaeologists have no other choice than to keep looking for interpretation possibilities within humanities is based on my own attempts to use the testimony of Old Testament texts (Bible 1979) for central European prehistory (the statement by V. Podborský 2006, 224 and 75 sq. that the monotheist Jewish religion cannot be included into the context of European prehistory does not contradict the fact that the Books of Moses represent an abundant source of information on polytheistic forms of religion practiced by numerous indigenous local populations). Although these texts are distant not only spatially but also due the fact that they originated from an environment with direct contacts to ancient civilizations, such an attempt can be justified just by the general observation that more advanced environments radiate into their surroundings not only artefacts and technological or military innovations, but elements of behaviour, thinking, cult, fashion, consumption, etc. are unintentionally distributed too (similarly to pollen on insects). I find a reliable support for the use of Old Testament texts while interpreting various excavation configurations in sources for central European prehistory in the fact that **(1)** its application helped create a *hypothesis*, i.e. not only to point out an isolated and therefore perhaps just accidental concordance, but to find a *systematic explanation* for the individual qualities and features of a type of archaeological feature whose contents were exposed to extremely high heat and for which all the explanation attempts which were motivated by economic thinking have failed. Namely, in the case of trough-shaped sunken features dating from the Late and Final Bronze Age in southwest Bohemia and Bavaria, this may be indicated by *a.* the identical astronomical orientation of the features, indicating their relation to supernatural phenomena; *b.* their arrangement in lines corresponds with the periodicity of cultic behaviour; *c.* the variability of content of the features can be explained by the commands in the books of Moses that everybody is supposed to sacrifice some of what he produces; *d.* the occurrence of unworked and partly singed stones in the features can be explained by their identification with the remains of altars for fire offerings, because the stones could not be desecrated by a chisel according to Yahwe's command; *e.* the absence of signs of firing on the walls of the trough-shaped features proves that they were dug for the purpose of depositing remains of fire offerings; *f.* the discoveries of several series of pits containing remains of fire offerings including

offering altars in central Europe archaeologically prove the existence of a category of equivalents of biblical sacred places, i.e. sacrificial grounds in elevated locations: cf. *Vencl 2016a*); and also in the opinion (2) that ideas, standards and technological knowledge (not just cultivars) e.g. from the Near East spread to central Europe through newly arriving foreigners who are branded by archaeology as merchants, prospectors, founders, etc., because missionaries, apostles, prophets, pilgrims, vagabonds, hermits, refugees or settlers, enterprising younger sons, captives, adventurers, spies, and all others – partly unintentional, partly intentional – carriers of intellectual pollen or messengers bringing non-material ideas, standards and cults, myths, and concepts of the Universe etc., do not forensically exist unless they, together with values with non-material consequences (e.g. the ability to heal), also bring utility functions with apparent material consequences (abilities to introduce technological innovations, manufacture and trade, or possibly carry a bag with seeds and bring breeding animals together with generational experience and knowledge of their cultivation and use).

Terms such as 'merchant' or 'prospector' thus represent only *one-dimensional* labels which do not reflect information about the bearer's charisma or intellect, his cognitive, symbolic, standard-setting, rhetorical, tactical, strategical, organizational, and similar skills, about his character, willingness, strength, resilience, tactfulness, and consistency, however, together with the arriving individual's luck concerning a number of uninfluenceable circumstances, from climate to the moment when the local community has to handle certain situations or problems which the newcomer is able to solve successfully with the help of his outside expertise: the apparent usefulness of his advice and acts then multiplies the trust and hope which might have made a 'merchant' the leader of a tribal formation: Sámó without doubt not only impressed with his personal bravery, leadership skills (and the military strength of his professional retinue) and the organization of resistance against both Avars and Franks, but highly probably also with his detached view and wisdom (e.g. knowledge of the Tora, if this pagan, coming from a Christian country, was a Jew), which all allowed him to rule for more than three decades.

Confiteor: An unknown but significant part of archaeological sources will probably remain incomprehensible (e.g. wrongly interpreted) and part of it is still being misunderstood due to ignoring information on spheres, activities and behaviour which the material remains do not reveal, but which can be to a certain extent identified with the help of residues or their equivalents in various sources from out of archaeology. My own interpretation attempts which are separated by time and thematic diversity were partly based on real items (I interpreted Neolithic ground stone implements /Vencl 1960/ functionally through a comparison of the wear on Neolithic blades with the carpentry tools of my late father, the interpretation of prehistoric warfare is mainly based on the testimony of ancient authors /Vencl 1984a, b/, the identification of fire offerings depends on the comparison of the individual qualities of archaeological remains and statements in the Pentateuch /Vencl 2016a/), and partly built on mental speculations (the interrupted occurrence of material evidence for objects of everyday use was demonstrated on the example of the comb /Vencl 1981 and 1983/, the existence of classes of organic components in the prehistoric inventory was deduced both from numerous residues of their names in the spoken language and so rare material information/finds that they are generally considered to be curiosities: cf. for example non-ceramic vessels: Vencl 1979 and 1994, clothes and shoes: Vencl 2012), the problem of interpretation of floor plans of dwellings /Vencl 1968 and 1971/ or the evidence for wooden churches /Vencl 2004/ depends on the changeability of forms of the same remains with regard to the depth of their foundations in the subsoil, secondarily on the level of intensity of post-depositional processes and thirdly on the quality of archaeological excavation; and finally, the attempt to interpret anthropophagy /Vencl 2016b/ demonstrates the interpretation constraints for the variability of archaeological sources themselves, for discrepancies between archaeological, ethnographic and historical sources as well as for the limits of forensic analyses). My interpretation attempts are generally accompanied by an effort to learn the contexts, to respect the reporting ability of rare information/finds and to apply a transcultural approach, i.e. to track long-lasting phenomena across cultures, regions and time.

All interpretation approaches in the sphere of humanities are connected and at the same time also challenged by the fact that they lie outside the main current of modern forensic science, as they do not provide certainty, but just a degree of probability which might be tested in the future.

(English by Jan Machula)
